

European Archaeology - online

Ion MOTZOI-CHICIDEANU

**Câteva considerații privind
înmormântările culturii Tei**

Extras

November, 2009

http://www.archaeology.ro/imc_tei.pdf

Câteva considerații privind înmormântările culturii Tei

de
Ion Motzoi-Chicideanu

Definită în special pe baza stilului ceramic, cultura Tei¹ reprezintă una dintre principalele manifestări ale perioadei mijlocii a epocii bronzului pentru o bună parte din Muntenia. În stadiul actual al cercetării se poate spune că aria Tei a cuprins o bună parte din centrul Munteniei, limita sa estică fiind marcată aproximativ de cursul Mostiștei, către apus nedepășind bazinul Vedea-Teleorman. Spre nord, într-un anumit moment al evoluției sale, grupa Tei pare să fi ajuns în Țara Bârsei, unde există unele descoperiri în contexte nu foarte bine precizate, ceea ce lasă loc întrebării în ce măsură descoperirile Tei de dincolo de Carpați - în fapt fragmente ceramice în situații adesea confuze - documentează o prezență efectivă sau "importuri" rezultate din schimbul la distanță. Spre sud, unii cercetători, luând în considerare mai multe descoperiri cu ceramică decorată în tehnica Furchenstich, au admis o prezență Tei dincolo de Dunăre². Dar aceste descoperiri sunt, pe de-o parte, cu totul sporadice, iar pe de altă parte, prin chiar maniera de ornamentare a vaselor se leagă de grupe ceramice din zona Rhodopilor³ și chiar de la sud de aceștia⁴ astfel că nu este de admis o prezență Tei la sud de fluviu. Către sfârșitul perioadei mijlocii a epocii bronzului, la nord de Dunăre, în special în zona joasă din sectorul Zimnicea-Călărași, este documentată grupa Zimnicea-Plovdiv, astfel că aria Tei propriu-zisă foarte probabil nu a cuprins și zona de luncă a Dunării.

Nu există în momentul de față o soluție satisfăcătoare pentru problema originii grupeii Tei⁵. Datorită acestui fapt nici periodizarea și durata sa efectivă nu pot fi precizate mulțumitor, sfârșitul

---

¹I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK 22, 1932 (1933), p. 101-104; Idem, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 105-106; V. Leahu, *Cultura Tei*, București f.a. (1966); idem, CAMNI 6, 1983, p. 175-204; Idem, CAMNI 9, 1992, p. 62-72; idem, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundeni Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, București, 2003; S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București 1978, p. 47-51, 71-83; A. Vulpe, în *Istoria României*, vol. I, București 2001, p. 267-269.

²A. D. Alexandrescu, *Dacia NS*, 17, 1973, p.83; V. Leahu, *SCIVA* 29, 1978, 1, p. 43-71.

³În binecunoscuta stațiune de la Kastanas au fost descoperite în diferite niveluri ale locuirii din epoca bronzului, materiale ceramice care i-au permis lui A. Hochstetter (PAS 1, 1982, p. 99-118; eadem, *Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1975-1979. Die handgemachte Keramik Schichten 19 bis 1*, PAS 3, 1984, p. 276-374) să creioneze "relațiile largi" ale comunității de pe Axios cu aproape întreaga Peninsulă Balcanică, în speță cu medii Wietenberg, Verbicioara, Tei, Zimnicea-Plovdiv, Coslogeni etc. De fapt materialele ceramice de la Kastanas se pot lega mai bine de unele stațiuni din Bulgaria aparținând grupeii Asenovce-Čerkovna, în special din zona Rhodopilor, unde există numeroase analogii și pentru forme, și pentru tehnica împunsăturilor succesive și pentru cel puțin unele dintre motivele ornamentale, cf. K. Kis'ov, *Arheologija Sofia* 35, 1993, 2, p. 1-13. În această perspectivă descoperirile așa zise "Tei" sud-dunărene aparțin de fapt unui alt mediu cultural, cu un stil ceramic asemănător și, în același timp, larg răspândit.

⁴Vezi de pildă unele descoperiri din Macedonia grecească, amintite de D. Grammenos, PAS 1, 1982, p. 89-98.

⁵V. Leahu, *Cultura Tei*, p. 138-154; I. Chicideanu, *SCIVA* 28, 1977, 2, p. 225-238; idem, *Thraco-Dacia* 3, 1982, p. 101-106; V. Leahu, CAMNI 9, 1992, p. 62-72; idem, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundeni Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, p. 42-59, 166-173.

culturii constituind la rândul său obiect de discuție⁶. Nu dispunem decât de patru date radiocarbon pentru descoperiri Tei, provenite din așezarea de la Popești⁷. Prin relațiile între cele mai vechi manifestări Tei și mediile învecinate⁸ se poate admite un debut al acestei grupe în jur de 2500 BC. În câteva dintre cele mai târzii stațiuni Tei (Tei-Fundenii Doamnei sau Tei-V după Leahu) s-au găsit omoplați crestați⁹, iar cioburi Tei din fazele finale sunt cunoscute în medii monteorene târzii unde există și materiale Noua¹⁰, astfel că se poate accepta o etapă Tei finală contemporană cu prima parte a culturii Noua, moment în care la marginea vestică a ariei sale existau deja descoperiri de caracter Govora¹¹. Deocamdată nu s-a putut da un răspuns mulțumitor nici în ceea ce privește raportul dintre descoperirile Tei târzii și cele de “tip Radovanu”, fapt datorat în cea mai mare parte incertitudinilor ce apasă asupra “culturii” Coslogeni. Dar oricum, pare deja să se contureze către miazăzi o limită a grupei Tei pe aliniamentul aproximativ Câlniștea-Neajlov-Argeș, la sud de această “frontieră” descoperirile fiind legate mai mult de grupa Zimnicea-Plovdiv. Un demers, cel puțin insolit, care ar părea să contribuie la lămuriri de ordin cronologic și pentru finalul culturii Tei și pentru grupa Zimnicea-Plovdiv-Čerkovna, îl constituie încercarea de definire a unui grup cultural nou “Fundeni-Govora”. Legitimarea grupului “nou venit” pornește de la o selecție de materiale ceramice din stațiunea de la Popești, în special fragmente, selecție pe baza căreia s-a construit un așa zis repertoriu de forme incluzând și materiale din alte stațiuni, fie ele Tei, fazele IV și V, respectiv Tei-Fundenii și Tei-Fundenii Doamnei, sau aparținând așa ziselor faze Verbicioara IV-V/Govora, cu cartări și considerații stufoase, mai cu seamă, asupra unor date ¹⁴C din stațiunea respectivă. Pe această cale se ajungea la o diferențiere a ceramicii din stratul Br. II de la Popești considerat ca aparținând grupului nou născut, urmat fiind de stratul Br. III cu “o ceramică foarte asemănătoare cu cea a complexului Zimnicea-Plovdiv/Čerkovna”. Pe baza datelor radiocarbon, stratul Br. II de la Popești, respectiv “grupul Fundeni-Govora” s-ar data pe la 1460-1425/1410 a. Chr., complexul Zimnicea-Plovdiv, corespunzând stratului Br. III, plasându-se, pe cale de consecință, în sec. XIV a. Chr.¹². Fundamentul discuției este însă sever amendat, nu numai de selecția materialului ceramic, dar mai cu seamă de nesiguranțele de ordin stratigrafic în ceea ce privește chiar complexe din care s-au prelevat probele pentru datare cu radiocarbon¹³.

Materialele de la Chitila-Fermă¹⁴, deocamdată cu totul insolite, par să indice că imediat după

---

⁶*Ibidem*; N. Palincaș, SCIVA, 47, 1996, 3., p. 239-295; eadem, SCIVA 48, 1997, 3, p. 237-254 ; C. Schuster, T. Popa, *Mogoșești. Studiu monografic*, Giurgiu 2000, p. 125-139; A. Vulpe, *op.cit.*, p. 269, care consideră că se poate considera un sfârșit al culturii Tei pe la 1500 a. Chr., după care este înlocuit de “grupul Fundeni-Govora”.

⁷N. Palincaș, SCIVA 47, 1996, 3, p. 239-295.

⁸I. Chicideanu, *op.cit.*, p. 104-105.

⁹V. Leahu, *op.cit.*, p. 71.

¹⁰I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, Materiale SN 1, 1999 (2001), p. 67, fig. 4/2, pentru nivelul superior al stațiunii Năeni-Zănoaga “Cetatea I”.

¹¹Mă refer la stațiunea de la Rudeni, jud. Argeș, unde a fost cercetată parțial o stațiune în care există o categorie ceramică, puțin numeroasă, decorată în maniera specifică grupei Govora alături de cioburi cu decor în relief, asemănătoare cumva manierei “Coslogeni”. Săpături inedite 1986 I. Motzoi-Chicideanu.

¹²N. Palincaș, SCIVA, 47.3, 1996, p. 239-295.

¹³*Ibidem*, p. 239-243. Vezi și opinia recentă a lui V. Leahu, mai întemeiată, precum și sublinierea inconsecvențelor demonstrațiilor lui N. Palincaș, la Leahu, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundenii Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, p.189-207.

¹⁴V. Boroneanț, Thraco-Dacica 5, 1986, 1-2, p. 156-166.

sfârșitul epocii bronzului în chiar mijlocul fostei arii Tei, prin aportul unor elemente alogene, se constituie o grupă ceramică cu totul diferită. Dar lucrurile sunt departe de a fi clare, existând posibilitatea ca descoperirea de la Chitila, rămasă izolată, să fie de fapt un nefericit amestec de materiale....

Una dintre principalele probleme ale grupei Tei o constituie numărul mic de descoperiri funerare,

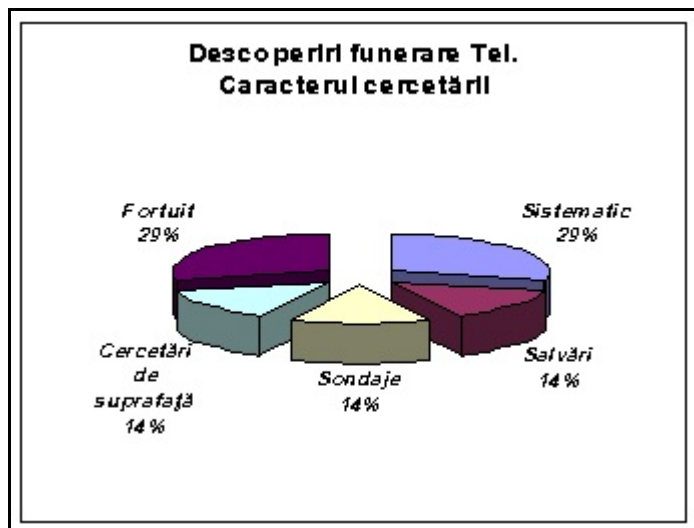

Figura 1

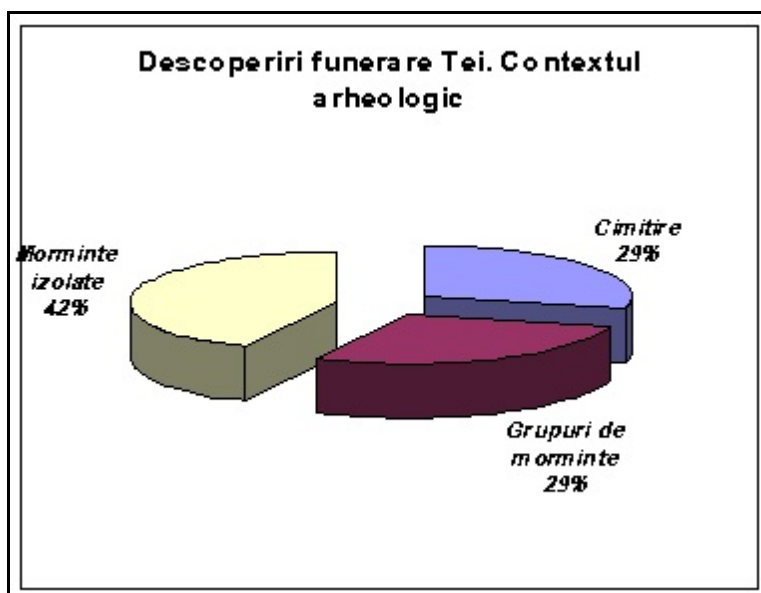

Figura 2

vedere al caracterului cercetării (Fig. 1).

În ceea ce privește contextul situația pare a fi destul de bună, căci mai mult de jumătate sunt reprezentate prin cimitire sau grupuri de morminte (Fig. 2), dar statistica astfel realizată ascunde faptul

după V. Leahu singurele înmormântări Tei certe fiind cele de la Chirnoși, Brazi și Puieni¹⁵. Recent, același autor a mai adăugat descoperirilor funerare Tei și pe cele de la Căscioarele și Sitaru¹⁶

De-a lungul vremii au fost atribuite culturii Tei mai multe descoperiri cu caracter funerar. Atribuirile au fost făcute pe baza unor vase Tei sau asemănătoare, asociate cu înmormântările respective. Este vorba de descoperirile de la Brălița, Baldovinești și Smeeni, ulterior renunțându-se însă la încadrarea lor în aria Tei.

Astăzi dispunem de 8 descoperiri funerare atribuite culturii

Tei: **Brazi** (Nr. 1), **București** (Nr. 2-3), **Căscioarele** (Nr. 4), **Chirnoși** (Nr. 5), **Puieni** (Nr. 6), **Râmnicelu** (Nr. 7) și **Sitaru** (Nr. 8) (Pl. 1). Foarte recent, în zona orașului **Câmpina** au fost descoperite câteva morminte plane de înmormântare atribuite, pe baza inventarului ceramic, culturii Tei. Nu dispunem încă de informații detaliate, astfel că nu le includ în discuția de față.

Proportional, micul stoc de descoperiri funerare Tei este constituit din descoperiri cunoscute prin săpături (sistematice, salvări și sondaje) și care se constituie în mai mult de jumătate din cele opt asemenea contexte, ceea ce le-ar asigura o anume calitate din punctul de

¹⁵V. Leahu, CCDJ 3-4, 1987, p. 49-52.

¹⁶Idem, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundeniei Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, p. 123-128. Autorul include printre înmormântările Tei și un mormânt de la Nova Zagora, pe care-l consideră ca aparținând "unui facies de trecere de la faza "La stejar" către faza Fundeni".

că pentru grupa Tei, numărul înmormântărilor este deosebit de redus, stocul disponibil fiind de abia 13-14 morminte!

Dintre acestea cea mai substanțială pare a fi cea de la **Chirnoși**, unde a fost descoperit, mai întâi fortuit în 1963, apoi în urma unor săpături de salvare din 1964, un mic cimitir plan constituit din 10-11 morminte de inhumație. Dintre mormintele salvate în 1964, unul avea scheletul chirchit pe partea stângă,

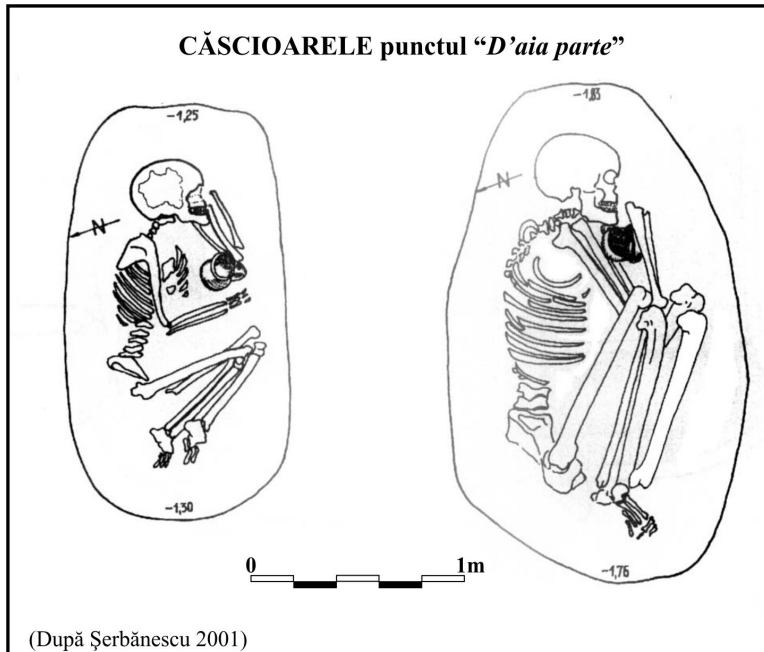

Figura 3

fiind orientat SSE-NNV. La două morminte au fost descoperite cești, considerate ca aparținând repertoriului Tei, iar la un alt mormânt s-a găsit un colier alcătuit din patru mărgele din piatră și una din aur¹⁷. Nu există un plan al grupului/cimitirului și nici planuri individuale ale înmormântărilor.

Alte două morminte de inhumație, cu scheletele chirchite pe stânga, orientate ESE și cu cești Tei alături, provin din descoperirea de la **Căscioarele**¹⁸ (Fig. 3).

Prin anii '60, lucrări de construcție la calea ferată au deranjat mai multe morminte de inhumație la **Brazi** de la care au fost recuperate câteva vase Tei tipice după decor¹⁹. Cele două descoperiri de la **București** constau în fapt dintr-o mențiune cu totul îndoielnică și dintr-un mormânt de inhumație pe terasa Colentinei, lipsit de inventar, dar atribuit culturii în discuție pe baza unei locuri Tei din preajmă. La **Râmnicelu** este vorba de cercetări de suprafață care nu sunt, de regulă, susceptibile să ofere informații arheologice precise, iar pe de altă parte mormintele astfel identificate se situează cu mult în afara ariei Tei propriu zise, astfel că descoperirile de la Râmnicelu sunt excluse din discuția de față, la fel cu cele de la Smeeni, Baldovinești sau Brăilița. Pentru atribuirea mormântului de inhumație descoperit în 1960 la **Puieni**, rolul principal l-a avut ceașca cu decor tipic Tei realizat în tehnica Furchenstich, alături de scheletul chirchit mai fiind găsită și o săgeată din bronz cu peduncul²⁰. În sfârșit, a mai fost descoperit încă un mormânt, tot de inhumație, la **Sitaru**, care a fost atribuit grupei Tei faza III, pe baza cioburilor tipice din umplutura gropii²¹.

Reiese destul de clar că pentru grupa Tei dispunem de 5 descoperiri mortuare, cât de cât sigure, care se găsesc în special la marginea sudică a ariei, singura descoperire mai nordică fiind cea de la Brazi.

¹⁷Leahu, CCDJ 3-4, 1987, p. 49; D. Șerbănescu, CCDJ 13-14, 2001, p. 235-236. Inițial grupul de morminte de la Chirnoși fusese atribuit culturii Glina de către S. Morintz care a revenit ulterior, cf. S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanici*, București 1978, p. 48 și nota 11.

¹⁸D. Șerbănescu, *op.cit.*, p. 234-238.

¹⁹V. Leahu, *op.cit.*, p. 50.

²⁰Gh. Rădulescu, *Revista Muzeelor* III.3, 1966, p. 265.

²¹C. Schuster, T. Popa, *Mogoșești. Studiu monografic*, Giurgiu 2000, p. 122.

Din păcate nu dispunem de observații arheologice pentru mormintele de la Brazi, pentru a putea preciza dacă este vorba de morminte plane sau de morminte în tumuli, cum sunt cele, foarte apropiate, de la Ploiești-Triaș sau Smeeni. Poate că o explicație a rarității descoperirilor funerare Tei să fie dată de obiceiul acestor comunități de a-și îngropa morții în cimitire restrânse, constituite din puține morminte. Practica inhumării și dispunerea defuncțiilor în poziție chircită lateral constituie o altă caracteristică. Numărul mic de morminte cercetate²², lipsa diagnozelor antropologice, cu excepția celor de la Căscioarele²³, nu permit o discuție pe această temă, ca și inventarele în care pare să predominie ceramica. Singurele elemente de inventar aparte sunt perla din aur de la Chirnogi și săgeata din bronz, cu peduncul de la Puieni. Dacă mărgeaua de la Chirnogi, piesă comună și larg răspândită, nu este de mare folos, săgeata cu peduncul are un caracter aparte. Astfel de piese sunt apariții cu totul rare în spațiul dintre Tisa și Nistru, ele fiind însă caracteristice înmormântărilor HGK din Europa Centrală²⁴. O piesă asemănătoare a fost descoperită într-unul din mormintele Gârla Mare de la Plosca, iar la mică distanță de cimitirul respectiv, pe plaja lacului a fost descoperit și un tipar din gresie pentru astfel de săgeți²⁵ astfel că am putea eventual să considerăm și săgeata de la Puieni ca sosind cumva pe valea Dunării dinspre vest, totodată ea asigurând și o contemporaneitate a descoperirii respective cu mediile HGK de la Dunărea Mijlocie și, desigur, cu înmormântările Gârla Mare din sudul Olteniei. Mormintele descoperite la Brazi ridică din nou problema raporturilor dintre grupele ceramice/culturile din Muntenia și înmormântările sub movile de pământ din Câmpia Română. Privind în linii mari, înmormântările Tei, extrem de puține la număr, aparțin ariei mai largi de inhumări în cimitire plane, căreia îi aparțin grupele Monteoru către nord-est și Zimnicea-Plovdiv către sud și dincolo de Dunăre, fără legătură din punctul de vedere al obiceiurilor mortuare cu aria mai largă a incinerărilor, cu care se învecinează la vest (Verbicioara/Govora și Gârla Mare) sau nord (Wietenberg). Numărul restrâns de săpături în movilele din zona de câmpie situată imediat la nord de cursul Dunării nu ne oferă date pentru a putea examina raportul dintre înmormântările Tei și cele din tumuli. Deocamdată putem doar constata că înmormântări mai târzii, cum este cazul la Smeeni, Sudiți sau Ploiești Triaș, nu au fost descoperite în movilele de la vest de Mostiștea, în vreme ce la est de cursul acesteia există morminte secundare în tumuli cu inventare ce atestă o contemporaneitate cu grupa Tei care pare să fi "barat" în bronzul mijlociu pătrunderea spre apus a obiceiului înmormântărilor sub movile de pământ. În ce măsură aceasta reflectă o realitate sau este doar un rezultat al cercetării incomplete pe ansamblul ariei Tei, nu putem spune încă cum, tot așa, și o definiție mai detaliată a standardului funerar al grupei Tei nu se poate face astăzi.

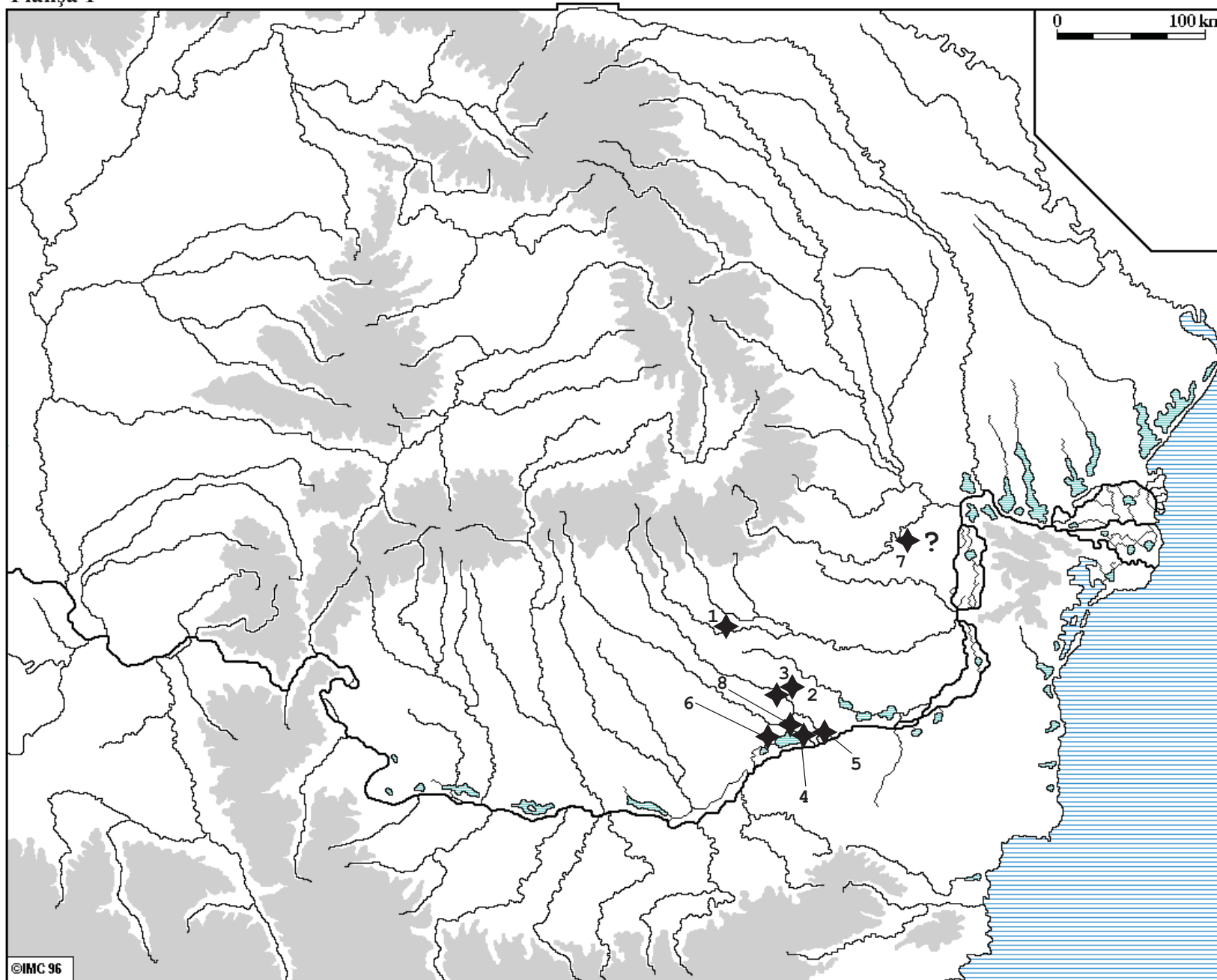
²²Vezi și opinia, mai aparte, a lui A. Vulpe, *op.cit.*, p. 269, unde afirmă: "este posibil ca solul de pădure al ariei Tei să nu fi conservat resturile osoase".

²³Ana-Cezarina Bălțeanu, CCDJ 13-14, 2001, p. 243-245.

²⁴Săgeți de acest fel s-au găsit în morminte HGK la Kronstorf și Winklar, în Austria (cf. K. Willvonseder, *Die mittlere Bronzezeit in Österreich*, Wien-Leipzig 1937, 2, p. 351-353, 422-423), în Slovacia la Dunajská Luzna (cf. J. Lichardus, J. Vladár, *SlArch* 45.2, 1997, pl. 36/B6-13), Smolenice (M. Dušek, *SlArch* 28.2, 1980, p. 351), iar apoi în sud-estul Ungariei la Tápé (cf. O. Trogmayer, *Das bronzezeitliche Gräberfeld von Tápé*, Budapest 1975, p. 15-16, pl. 4/3-4).

²⁵Monica Șandor-Chicideanu, *Cultura Țuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, București 2003, p. 140, Pl. 82/7.

Planșa 1

Descoperirile funerare ale grupei Tei